

МІЧЕНІ ЛЮДИ АБО ВБИВЧА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Рецензія на кн.: Гюго Гамільтон. Люди з веснянками: роман / Гамільтон Гюго / З англ. переклала Євгенія Кононенко. – Львів : ЛА «Піраміда», 2012. – 204 с. Hugo Hamilton. The Speckled People

Інколи твори красного письменства дають соціологу більше матеріалу для роздумів, ніж купа статистичних таблиць. Сказане повною мірою стосується роману сучасного ірландського англомовного письменника Гюго Гамільтона (народився в 1953 р. у Дубліні). Його твір «The Speckled People» з'явився мовою оригіналу 2003 р. Відтоді його перекладали багатьма європейськими мовами. Вийшовши українською у Львові в перекладі Євгенії Кононенко, він став подією літературного життя в нашій країні.

Мені здається, що книга є цікавою також для соціологічного осмислення. Це не означає, що вона корисна якоюсь схематизацією проблем суспільного життя. Автор здійснює саме художнє дослідження таких проблем. Тут варто говорити лише про перетинання перспектив художньої і соціологічної уяви.

Текст написано як розповідь від першої особи, головний герой якої небезпечно зливається з автором. Але справжнім головним героєм роману є мовна ідентичність. Ідентичність, свідомо обрана батьком, яка для нього перетворилася на фатум, а для дітей стала стигмою. Дія твору відбувається в Ірландії кінця 50-х – 60-х років ХХ ст. Мешканці країни і після отримання незалежності у своїй більшості залишилися англомовними. Лише невелика частина «національно свідомих» намагалися подолати цю реальність і затвердити у всіх сферах життя гельську мову. Одним з таких діячів і був батько головного героя роману. Він забороняв своїм дітям користуватися англійською мовою в суцільно англомовному середовищі. Вже одне це забезпечувало їм проблемну соціалізацію. Додатковим фактором стигматизації дітей стало те, що їхня мати була німкенню.

З перших сторінок роману задається дещо аутична тональність: «Але ти не хочеш бути особливим. Тут, в Ірландії, ти хочеш бути таким, як усі, не ірландомовним, не німцем, не «краутом», не фашистом. Коли ми йдемо вниз до крамниць, нас називають братами-нацистами. Кажуть, ми винні, і я йду додому й кажу мамі, що нічого такого не зробив. Але вона хитає головою і каже, що я не можу так говорити. Не можу не погоджуватись, не можу битися у відповідь і казати, що я невинний. Вона каже, що перемагати не обов'язково. Натомість вчить нас поступатися. Просто пройти і проігнорувати їх» (с. 12). Хлопчик з моменту усвідомлення себе опиняється в гетто: «Я знаю, вони не хочуть, щоб ми були тут. З вікна спальні батьків я бачу, як вони собі ходять від футбольного поля до нашої вулиці й знову вниз до крамниць. Вони ходять з палицями, курять цигарки, кидають недокурки і плюють на землю. Я чую, як вони сміються, і настане день, коли ми будемо змушені вийти на вулицю, а вони тільки того й чекають. Вони з'ясяють, хто ми. Вони скажуть нам вертатися туди, звідки ми приїхали» (с. 14).

Гетто в рідній країні, створене батьком, тримається не тільки на любові, але підпирається насильством. В романі декілька подібних епізодів: «Франц зробив стіну з цегли, ходить по ній і співає: *Walk on the wall, walk on the wall*... Батько припинив копати й наказав йому припинити. Він знову зробив обличчя для О'Нілів. Але Франц не переставав повторювати: *Walk on the wall, walk on the wall*..., бо то була його пісенька і він не міг її забути. Потім батько встромив лопату в гору і залишив її стояти там доти, поки дійшов до Франца і вдарив його. Він вдарив його по потилиці, так що Франц упав зі стінки обличчям на цеглу. Коли підвівся – ніс і рот його були в крові, як у застреленої лисиці. Він відкрив рота і довго нічого не говорив, наче забув, як користуватися своїм голосом, і я вже подумав, що він збирається помирати. Нарешті він заплакав, і тато швидко взяв його за руку і завів досередини» (с. 30). «Я відчував каяття, і це набагато гірше. Але мій батько сильніший в питаннях покарань, і одного дня, коли він почув, що я приніс додому англійські слова, то дуже розгнівався. Я не міг

зупинитися, говорячи *don't forget the fruit gums, chum*, машинально б'ючи Франца і Марію, бо слова прикипіли до мого рота, і я бив людей поруч, сам того не бажаючи. Мій батько знав, що робити. Він приніс з теплиці лозину і сказав, що ми маємо принести жертву. Ми піднялися сходами нагору, і мама зачинила всі двері будинку, щоб ніхто нічого не почув. Коли ми знайшли тихе місце, батько сказав, що маємо стати на коліна і помолитись, що робимо те, що потрібно для Ірландії» (с. 113).

Батько регулярно повторює, що діти – це його зброя в битві за майбутнє Ірландії. Але ідентичність, яку він сповідує, розриває історію на шматки. З певних осколків, визнаних гідними того, зшивається історія країни, яку і пропонують дітям. Але за межами цієї історії залишається багато реальних подій. За межі пам'яті витискаються значущі епізоди життя країни. Наприклад, це стосується Першої світової війни. На пошану загиблих солдат Великої Британії її мешканці носять особливий знак: «По вулиці ходила жінка, яка продавала червоні беджі з чорною плямою всередині і він (*сусід – І.К.*) купив нам по такому беджу і приколов їх нам до джемперів. Багато людей на нашій вулиці носили їх – міс Тарлтон, містер Робінсон, міс Госфорд та обидві міс Ланьез. Ми не знали, що це неправильні значки. Ми не знали, що носити неправильні значки – все одно, що співати неправильні пісні в кінотеатрі. Тож коли батько побачив нас, як повернулися додому з маками, то так грюкнув дверима, аж затремтіли всі годинники і чашки, і те, що в чашках. Франц також затремтів. Батько зірвав маки так швидко, що порізав пальця голкою від значка, аж мені здалося, що то бедж стікав кров'ю. Він побіг до кухні, відчинив дверцята бойлера й кинув беджі у вогонь» (с. 41).

Розрив зі значимими пластами історії стосується не лише суспільства в цілому, але і родини. Хлопчик знаходить в шафі батька портрет моряка з лагідними очима. Виявилось, що то його дід, який служив у британському флоті. «Деяких речей в Ірландії краще не знати. Я не мав уявлення, що в мене був ірландський дідусь, який навіть не говорив ірландською. Його звали Джон Гамільтон, і він служив на флоті, британському флоті, Королівському флоті» (с. 18). Саме за це він і викреслювався з пам'яті родини.

Конструювання національної ідентичності в постколоніальному контексті сповнене серйозних загроз. Мати головного героя приїхала в Ірландію з Німеччини, втікаючи від пам'яті минулих літ. Вона походила з родини, що протівилася нацизму і зазнала переслідувань. В Ірландію вона приїхала прочанкою. Одного разу її застала ніч в дорозі, і вона змушена була шукати притулку в сільському домі. Її прийняли і посадили за стіл: «Чоловік дому підняв склянку, і всі діти подивилися вгору.

- Гайль Гітлер, – сказав він.

Він щиро усміхався, казала мама, і вона не знала, що сказати. Звичайно ж, він намагався бути прихильним. То був один з виявів ірландської гостинності.

- Німці грали чесну гру, – сказав він.

Він сказав, що німці, загалом, чудові люди. Він усе повторював, що дуже жаль, що вони програли, бо були могутньою нацією. Він підморгнув їй з захватом, а потім надовго замовк, чекаючи, як вона відреагує.

- Німці грали чесну гру, і вони добре дали жару британцям. Спасибі Гітлеру принаймні за це» (с. 24 – 25).

Постколоніальне мислення, таким чином, далеко не однозначно є дороговказом в майбутнє. Дуже часто воно може стати дороговказом до пекла. Батько головного героя співробітничав з газетою «Ашайрі» (ірландською – *Відродження*). В розмові його друг проговорився про давню антисемітську статтю: «Він тримає кулак у повітрі і каже, що мій батько може переконати будь-кого, що день – це ніч. Він обертається до мами й підморгує їй, бо вона є глядачем, і вона каже, це добре, що людей в Ірландії не можна приборкати. <...> Гаройд стукає кулаком по краю крісла, що одного разу батько написав прекрасну статтю про євреїв в Ірландії. Він сказав, що вони хотіли завадити надрукувати цю статтю і погрожували закрити офіс на Гаркур Стріт. Прийшла поліція і забрала документацію, але вони не злякалися потрапити до в'язниці, тож пішли на

сповідь і надрукували статтю на першій шпальті, тому що *Ашайрі* – то газета для ірландців, які не сидять без діла.

- Ви ніколи не читали її? – спитав він. – Її було дуже добре написано. Дуже зрівноважено, дуже неупереджено. Можливо, навіть, занадто.

Після цього мама була дуже засмучена, вона навіть не пішла прати. Весь час використовувала мовчазний негатив» (с. 171).

Ірландські націоналісти, зациклені на проблемах мови та на символічній репрезентації соціальної реальності, не дають молоді прикладів успіху. Так, батько головного героя, будучи інженером-електриком, увесь час намагається займатися бізнесом. Але каменем спотикання стає його прізвище, яке він забороняє писати на англійський манер. Ось його дружина намагається залагодити справи: «Менеджерові Шангри-Ла не треба було говорити, що ці речі зроблені в Німеччині, бо все, що зроблено насправді добре, є німецьким, сказав він. Він зрозумів, що і вона німкеня, здогадався по акценту, але потім спитав її ім'я, і знову почалися усі негарзди.

- О'Гурмолтай, – сказала вона. – Ірмгард О'Гурмолтай.
- Мій Боже, я ніколи не запам'ятаю цього, – сказав він» (с. 82).

Коли хлопчик стає підлітком, його стосунки з батьком набувають гострої конфліктності. Він навіть втікає з дому, живе з безпритульним юнаком на березі моря під рибальським човном. А потім, говорить головний герой, «...я пішов додому і сказав своєму батькові, що вб'ю його. Сказав, що більше не буду розмовляти мовою, яка вмирає, лише мовою-вбивцею, і тоді спитав його, в який спосіб він хотів би бути вбитим своїм рідним сином» (с. 190).

Сум'яття охоплює душі членів сім'ї. «Мій батько програв мовну війну, і всі це знали. Мама каже, що люди, які програли, стають потворами і безпорадними у своєму гніві. Ніхто не хоче бути в програші. Ніхто не хоче лишитися на залізничній станції з валізою, повною безпорадного гніву» (с. 190 – 191). Але і син відчуває, що у нього сформувалася негативна ідентичність. Він виміщає увесь негатив на бездомного собаку, якого штовхає в море, щоб втопити. «Нікого поряд не було, хто б міг побачити, що робив. Я кидав в нього камінці, бо був Ейхманом. Я усміхався, коли бачив, як він намагається порятуватися. Сміявся, як нацисти у фільмах, і не дозволяв йому вилізти. Я знав, що караю невинного, замість винуватців» (с. 191).

Зрозуміло, що я тільки вихопив деякі епізоди з тканини роману. За межами уваги залишилися інші важливі сюжетні лінії. Але і сказаного досить, щоб показати загрози постколоніального конструювання національної ідентичності. Націоналісти можуть створювати образ країни, який перетворюється для її мешканців в прокрустове ложе. Тоді в масах населення виникає спротив проти такого національного відродження, який зміцнює ту ідентичність, яка склалася історично. Зайве говорити про значення цієї проблематики для України.

Кононов І. Ф.
д. соц. н., професор

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЯК ПОЛЕ ВЗАЄМОДІЇ СОЦІОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ

Рецензія на кн.: Дементьєв В. В. Институты, поведение, власть: монография / В. В. Дементьєв. – Донецк : ГВУЗ «Донецкий национальный технический университет». – 2012. – 310 с.

Інституціональний аналіз економічної підсистеми суспільного життя актуальний не лише для економічної науки, але для всього суспільствознавства. Особливо важливою в цьому є взаємодія соціології і економічної науки. З точки зору інституціоналізму, для того, щоб зрозуміти, як функціонує економічна система, потрібно врахувати дуже складну систему взаємозв'язків між суспільством і